

СУТНІСТЬ, РОЛЬ Й ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Вступ. Виникнення та розвиток корпоративної форми управління відбувалися відповідно до етапів еволюційного розвитку форм підприємницьких об'єднань. Так, у XII столітті елементи управління корпоративного типу мали прояв у такій формі об'єднання підприємницького типу, як командитне товариство без створення юридичної особи [1]. Всі особливості корпоративного управління було втілено в акціонерному товаристві, що являє собою вищу форму об'єднань підприємницького типу. Перші акціонерні товариства почали створюватися у XVII столітті, приблизно у 20-ому році XIX століття у США та Англії акціонерне товариство було визнано основною формою підприємницьких об'єднань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукової літератури щодо проблем дослідження процесів виникнення і становлення структур управління суб'єктів господарювання досліджуються в працях таких відомих закордонних і вітчизняних учених економістів, як Ю.Б. Вінслав, В.В. Гончаров, Г. Гутманн, В.Є. Дементьев, Т. Келлер, О.Ю. Мелентьев, П.Т. Саблук, І.А. Храброва, Ю.В. Якутін та ін.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є дослідження становлення й розвитку походження корпоративного управління підприємств харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу. Перебудовані процеси, що відбуваються в економіці країни, спричиняються новий підхід до проблем інтеграції в продовольчій сфері. З'єднання сільського господарства, харчової промисловості й інших галузей, що займаються забезпеченням населення продуктами харчування, стає нині однією з основних завдань. Агропродовольча інтеграція вимагає іншого, чим колись, підходу до питань власності, структур АПК, організаційно-правового забезпечення всіх організацій системи АПК, у тому числі агроінтегрованих формувань в особі агрофірм, агрокомбінатів, науково-виробничих систем і т.д.

Інтеграційні зв'язки таких формувань розширюються, практикою висуваються нові організаційно-правові форми господарювання в системі АПК. Безсумнівно, що дана обставина свідчить про те, що нові форми мають знайти своє місце в теорії, що може сприяти найбільш оптимальному визначенню їх правового статусу, що відповідає умовам переходу до ринкової економіки.

Створення агроінтегрованих формувань змушує по-новому підходити до керуванню всіма процесами, що відбуваються в харчовій промисловості.

Необхідність осмислити процеси, що відбуваються нині, обумовлена тим, що саме агроінтегровані формування мають значні переваги перед окремо взятими господарюючими суб'єктами. Сутність даних переваг, насамперед, у тому, що:

- досягається кооперування виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції;
- забезпечується вирівнювання соціально-економічних умов розвитку структурних підрозділів, що входять до складу формувань;
- формуються найсприятливіші умови для запровадження досягнень науки і передових технологій;
- комплексно вирішуються соціальні проблеми територій, на яких розміщено агроінтегровані формування.

Досвід діяльності агроінтегрованих формувань в Україні й у регіонах країни показує, що створення таких великих по своїх масштабах формувань вирішує найважливіше завдання подальшого розвитку харчової промисловості: зміцнення

економіко-правових зв'язків шляхом організаційно-адміністративної і територіальної інтеграції виробництва та промислової переробки аграрної продукції, при цьому зв'язки і є дуже складними.

Діючі та створювані різного роду інтегровані формування дають можливість зробити висновки про параметри їх правового положення, про напрямок, у якому повинне йти удосконалення форм правового регулювання їхньої організації й діяльності. Проте низка основних правових аспектів як і раніше залишаються неопрацьованими науково, що негативно позначається на ефективності функціонування таких формувань.

Відсутність теоретичних правових досліджень не дозволяє повністю розкрити можливості застосування правових норм у взаєминах як усередині самих розглянутих формувань, так й в організаційно-правових зв'язках поза цими формуваннями. Більше того, відсутність науково обґрунтованого правового регулювання діяльності фірм, комбінатів, науково-виробничих систем й інших формувань іноді приводить до перекручування самої суті такої діяльності. Неповнота правового регулювання з усіма наслідками, що випливають звідси, стосується:

- поняття, особливостей і класифікації суб'єктів права в умовах утворення й діяльності інтегрованих формувань;
- закріплення правосуб'єктності структурних підрозділів інтегрованих формувань, що не є юридичними особами;
- характеру змін, що відбуваються в діяльності господарюючих суб'єктів як усередині, так і поза процесами інтеграції.

Сучасний розвиток харчового комплексу характеризується наростаючим процесом перекладу АПК на індустріальну основу, посилення спеціалізації й концентрації на базі інтеграції. Характерною рисою цього періоду є й пошук нових організаційно-правових форм господарювання із широким застосуванням кооперативних зв'язків. Здійснювана в цих умовах інтеграція базується на найважливіших принципах, що визначають статус і характер діяльності всіх інтегрованих формувань. До числа таких принципів відносяться: добровільність, що лежить в основі співробітництва всіх учасників; науковий підхід до вибору організаційних форм, напрямків і послідовності в здійсненні спеціалізації й концентрації на інтегрованих підприємствах з урахуванням специфіки останніх; забезпечення самостійності господарюючих суб'єктів; зацікавленість працівників у розвитку інтегрованого формування і його структурних підрозділів.

Юридичне закріплення вищезгаданих основних принципів інтеграції перетворює їх у правові. Це означає, що підвищення ролі правового фактору в умовах аграрної інтеграції, необхідність чого зараз виявляється особливо чітко, передбачає наявність юридичних норм, адекватних потребам розвитку харчової промисловості й органів, що встановлюють правовий статус, управління системи галузі, структуру й компетенцію, що регламентують економічні відносини учасників інтеграції.

Дослідження проблем інтеграції в харчовій промисловості України дозволяє зробити висновок, що хоч ці процеси є дуже потрібними для розвитку всього продовольчого комплексу, проте, їх не можна переоцінювати. На селі йде процес удосконалення різних форм господарювання, розвиваються селянські господарства. Для аграрної інтеграції, як найбільш гнучкої організаційно-правової бази розвитку АПК, основним є розмаїтість форм господарювання. Саме в таких умовах з'являється можливість найбільше повно використати всі резерви збільшення виробництва й переробки сільськогосподарської продукції.

Діяльність інтегрованих формувань при наявності в них розмаїтості організаційно-правових форм господарювання вимагає специфічного правового врегулювання кожної із цих форм. Визначальними для такого висновку факторами варто визнати облік, по-перше, місцевих умов, а по-друге, особливостей розвитку сільськогосподарського виробництва й переробки одержуваної продукції.

Спростовується прогноз окремих учених про те, що великі спеціалізовані

підприємства й об'єднання, створювані на базі агропромислової інтеграції, неминуче прийдуть на зміну організації сільськогосподарського виробництва, що базується у своїй більшості на дрібних багатогалузевих, у відомій мері роз'єднаних між собою колгоспах і радгоспах.

Інтегрованим формуванням у харчовій промисловості, що володіє правами й обов'язками, що забезпечують їхню нормальну діяльність, властива значна правова специфіка. Тому теоретичне осмислення, пошук і застосування нових підходів до правового забезпечення їх створення й функціонування, є істотним чинником розвитку всього комплексу економічної науки. Ця обставина підсилюється особливо в умовах, коли інтегровані формування перебувають у товарно-ринкових відносинах.

Зміст правовий відносин при утворенні й діяльності інтегрованих формувань залежить від рівня розвитку економічних відносин господарюючих суб'єктів, що організують формування. Це значить, що при утворенні таких формувань необхідно враховувати диференціацію інтегрованих господарств і підприємств за рівнем їх економічного розвитку. Адже низькорентабельні й збиткові підприємства не завжди мають у своєму розпорядженні відповідну матеріально-фінансову базу для того, щоб стати учасником інтегрованого формування, а тим більше - інтегрантом. Крім того, розбіжності в умовах економічного розвитку виробництва, і неоднакової забезпеченості власними оборотними коштами, і тих або інших розмірів заборгованості за позицією банку й т.д.

У той же час стабільні умови роботи інтегрованого формування необхідно забезпечити товарно-грошовими важелями, у тому числі цінами, надбавками до них, платежами в бюджет, відрахуваннями в різні поки існуючі централізовані фонди. При цьому утворення інтегрованих формувань проходить декілька послідовних етапів і здійснюється тільки в міру створення для цього відповідних передумов.

Безсумнівно, що курс на зміцнення харчової промисловості за допомогою інтеграції обумовлює необхідність використання таких коштів, які сприяли б рішення поставленого завдання. Це, насамперед: інтенсивне господарювання в галузі; структурна перебудова всієї системи галузі; впровадження ефективних форм управління, починаючи з низових ланок виробництва продуктів сільського господарства; удосконалення організації й стимулювання праці.

Для процесу ж інтенсифікації господарювання в умовах інтеграції в харчовій промисловості одним з вирішальних економіко-правових факторів є вмiле використання системи економічних інтересів всіх учасників (як колективних, так й індивідуальних). Це, втім, не означає, що між економічними інтересами суб'єктів інтегрованих підрозділів відсутні розбіжності. проте у кожному разі пріоритетним в ієрархії інтересів представляється економічний інтерес, що може мати самі різні прояви, що носять характер тимчасових, територіальних, загальнонародних, державних, кооперативно-колективних, особистих і т.д.

При утворенні інтегрованих формувань рівне значення має й виникнення економічної необхідності, і наявність правових умов, що забезпечують діяльність таких формувань. Це стосується, по-перше, особливостей появи інтегрованих формувань як па явочно-нормативній базі, так і па основі дозвільного й розпорядницького порядку. По-друге, наявність передумов (економічних і правових), що обумовлюють виникнення розглянутих формувань, дозволяє класифікувати утворені й діючі інтегровані формування за видами (агрофірми, агрокомбінати, науково-виробничі системи й т.д.). По-третє, представляється можливим розглядати питання, пов'язані з наявною подібністю між видами створюваних і функціонуючих формувань й їхніх особливостей. По-четверте, утворення й діяльність інтегрованих формувань сполучені з їхніми класифікаційними ознаками, основним з яких варто визнати виробничу ознаку. При цьому, звичайно, не можна ігнорувати й інші ознаки, серед яких[3]:

- форми власності (державна, колективна й т.д.);

- характер виробничо-економічних зв'язків (комбіновані й кооперовані формування);
- спеціалізація (тваринництво й овочівництво);
- територіальна ознака;
- ознака функціональних особливостей (виробничо-торговельні, виробничі);
- форми управління (головне підприємство, звільнений або незвільнений апарат).

Нормативна база інтегрованих формувань покликана регламентувати різні сторони організаційно-економічної роботи, забезпечуючи інтеграітам, незалежно від прийнятої ними форми власності, оптимальні умови для ефективної діяльності й застосування демократичних принципів управління. Прийняті за останні роки закони й інші нормативні акти дають можливість відносно вільно й повно регулювати майнові, трудові, фінансові, земельні, управлінські й інші суспільні відносини, що виникають у процесі діяльності інтегрованих формувань.

Інакше кажучи, правове забезпечення перебудови господарського механізму полягає насамперед у забезпеченні правовими коштами, з одного боку, самостійності підприємств, а з іншого боку - їхньої відповідальності за результати праці. У зв'язку із цим аналізуються процеси, пов'язані з тим, що всі господарюючі суб'єкти, у т.ч. інтегровані формування, практично у своїй діяльності зіштовхувалися з рядом труднощів у процесі реалізації додатково наданих їм прав, і що це було викликано відсутністю відпрацьованого правового механізму, здійснення й захисти їхніх прав. Корпорація (англ. - corporation) - це сукупність осіб, що об'єдналися для досягнення якої-небудь мети й утворюючий самостійний суб'єкт права - нова юридична особа [2].

Розповсюдження поняття корпорація зумовило те, що даний термін застосовується до значного кола економічних явищ. З точки зору фізики, відбулось дифузійне поширення даного поняття в інших, суміжних сферах. І розбіжності у тлумаченні поняття «корпоративне управління» залежать від тематики дослідження певного автора.

З огляду на це, доцільним є розгляд різних підходів до визначення сутності корпоративного управління. З точки зору психології менеджменту корпоративне управління можна визначити як управління, що формує комплекс загальних традицій, настанов, принципів поведінки, тобто корпоративну культуру. Згідно з положеннями теорії фірми має місце збіг понять організація та корпорація. Наприклад, поняття корпоративної інформаційної системи. З погляду фінансової системи корпоративне управління можна визначити як певний вид інституціональних угод, що сприяють трансформації заощаджень у інвестиційні ресурси, які розподіляються серед кола альтернативних користувачів у промисловому секторі. Ефективність розподілу капіталу між галузями та сферами суспільства забезпечується корпораціями, створеними шляхом об'єднання промислового та банківського капіталу.

Корпоративне управління, з юридичної точки зору, - це узагальнена назва юридичних процедур та концепцій, що покладені в основу створення та управління корпоративним формуванням, зокрема, щодо прав власників акцій. В цілому ж, варто зазначити, що найпоширенішими та широко застосовуваними підходами щодо визначення корпоративного управління є наступні. Перший з них - це підхід щодо визначення корпоративного управління як процесу управління об'єднанням інтегрованого типу.

Як вважає Храброва І.А., корпоративне управління – являє собою процес управління організаційним та правовим оформленням бізнесу, оптимізацією організаційної побудови, формування міжфірмових відносин компанії згідно прийнятих заходів[4].

С. Карнаухов визначає корпоративне управління як управління певною множиною ефектів синегічної взаємодії.

При цьому варто зазначити, що ці визначення стосуються вже результативності застосування корпоративної форми бізнесдіяльності, а не проблеми безпосередньо.

Другий підхід, що є найбільш раннім та найбільш часто вживаним, має за основу наслідки, що випливають, з суті корпоративної форми бізнесдіяльності - розподілу інститутів власників та управлінців - і полягає у здійсненні захисту інтересів певного кола учасників корпоративної взаємодії (інвесторів) від негативних наслідків неефективної діяльності ланки менеджерів. Проте і у цьому випадку підхід щодо визначення корпоративного управління різниться залежно від кількості сторін корпоративної взаємодії. У самому вузькому розумінні – це забезпечення захисту інтересів власників - власників акцій. Інший підхід охоплює і кредиторів, які разом з власниками акцій формують групу фінансових інвесторів. Корпоративне управління, у найбільш широкому тлумаченні, - це процес захисту інтересів як не фінансових (працівники, партнери, держава) так і фінансових (кредитори та акціонери) інвесторів.

Що ж є основою включення певних груп до системи корпоративного управління. Власники акцій являють собою джерело необхідного фінансового забезпечення виникнення корпоративного управління. У системі корпоративного управління їх інтереси полягають в отриманні певної частки прибутку на основі дивідендних виплат або зростання ціни їх частки участі у корпоративному формуванні[5].

Щодо персоналу корпоративного утворення варто зазначити, що можливість включення його до складових процесу корпоративної взаємодії забезпечена розвитком теорії людського капіталу підприємства. Залежно від моделі корпоративного управління учасниками корпоративної взаємодії розглядаються або трудовий колектив в цілому, або окремі працівники корпоративного утворення. Крім персоналу і партнерів корпоративного формування, до системи корпоративного управління відноситься і суспільство в цілому.

На нашу думку, з метою висвітлення сутності корпоративного управління, варто дослідити відмінності між управлінням корпоративного і некорпоративного типу:

- якщо в управлінні некорпоративного типу поєднані функції власності та управління а управлінський вплив чинять безпосередньо власники, то в процесі корпоративного управління, як правило, має місце розподіл прав власності та повноважень управлінського впливу.
- виникнення управління корпоративного типу зумовило формування нового, самостійного суб'єкта господарської взаємодії - інституту найманих менеджерів.
- при управлінні корпоративного типу поряд з функціями управління власниками втрачається і зв'язок із бізнесом.
- якщо в системі управління некорпоративного типу зв'язок між власниками забезпечується взаємодією щодо вирішення питань управління, то у системі управління корпоративного типу між власниками відносини відсутні та замінені на відносини між власниками та корпорацією.

Ці відмінності надають власникам наступні переваги: самостійність корпоративного утворення як юридичної особи, обмежений рівень відповідальності власників корпоративного утворення та централізований тип управління корпоративним формуванням. Самостійність корпоративного утворення як окремої юридичної особи. Згідно із даним критерієм корпорація в якості юридичної особи має правоздатність, може набувати немайнових та майнових прав, виступати від свого імені у суді та відповідає приналежним їй майном по своїх зобов'язаннями.

Обмежений рівень відповідальності інвесторів. Більшість економістів безпосередньо даний критерій корпоративної взаємодії відносять до чинника широкого розповсюдження корпоративного управління та визнають як основну рису корпоративного утворення. Зокрема, законодавством США як основна риса корпоративного утворення, з метою оподаткування, виділена обмежена відповідальність.

Обмеженість відповідальності визначає, що інвестори не несуть особисту майнову відповідальність за зобов'язаннями корпоративного утворення, у яку ними інвестовано

кошти і тим самим відповідальність покладається на корпорацію. Інвестори можуть понести максимальні втрати у випадку неповернення інвестованих у корпорацію коштів. Зважаючи на це, інвестори прагнуть диверсифікувати свої вкладення у різні корпоративного утворення, що надає можливість отримувати значні фінансові ресурси з паралельним прийняттям ризиків, рівень яких на думку окремого інвестора є занадто високим. Ці два критерії розмежовують майно і відповідальність корпоративного утворення як окремої юридичної особи і майно та відповідальність інвесторів.

Централізованість управління корпоративним формуванням. Прояв даної характеристики корпоративного утворення відбувається в результаті передачі інвесторами дирекції корпоративного утворення повноважень управління разом з відповідальністю за результати її діяльності. Тобто управління корпорацією здійснюється не акціонерами - власниками корпоративного утворення, а дирекцією. Це, в свою чергу, сприяє підвищенню рівня ефективності управління корпорацією шляхом підбору фахівців високої кваліфікації.

В результаті аналізу розбіжностей між управлінням корпоративного і некорпоративного типу маємо можливість оцінити рівень відповідності певного виду підприємницького об'єднання особливостям корпоративного управління. Тобто маємо можливість зробити висновок: якщо, наприклад, у публічному акціонерному товаристві, яке номінально визнане як корпорація, управлінський вплив здійснюється не найманими управлінцями, а власниками, то оскільки відсутній предмет корпоративної взаємодії, воно не являє собою корпорацію. Навпаки, у підприємницьких об'єднаннях, що не являють собою корпорацію, за певних обставин, можна спостерігати елементи управління корпоративного типу. Наприклад, у повному товаристві, за умови передачі повноважень управління власником найманому менеджеру. Зважаючи на це, ми вважаємо доцільним запровадження поняття «чистої корпоративного утворення». Чиста корпорація – являє собою підприємницьке об'єднання, що за змістом та формою відповідає корпоративного утворення.

Висновок. На сьогодні провідну роль у формуванні стандартів корпоративного управління відіграють органи регулюючого впливу, які розпочали масштабну освітню кампанію – запровадження культури належного корпоративного менеджменту на основі спеціальних принципів належної практики корпоративного управління. Проте, варто зазначити, що має бути більш ширше залучення до такої роботи представників з корпоративного сектора.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню структури та термінології корпоративного управління підприємств харчової промисловості. Визначення поняття підприємництва та організаційної структури управлінського впливу.

Ключові слова: корпорація, корпоративне управління, інтегровані формування, корпоративне управління, чисте корпоративне утворення.

Аннотация

Статья посвящена исследованию структуры и терминологии корпоративного управления предприятий пищевой промышленности. Определение понятия предпринимательства и организационной структуры управленческого воздействия.

Ключевые слова: корпорация, корпоративное управление, интегрированные формирования, корпоративное управление, чистое корпоративное образование

Summary

The article investigates the structure and terminology of corporate control of the food industry. The definition of entrepreneurship and organizational structure of management influence.

Key words: corporation, corporate governance, integrated formation, corporate governance, corporate net formation.

Список використаної літератури:

1. Гитман Л. Дж. Основы инвестирования : учебник: пер. с англ. / Гитман Л. Дж., Джонк М.Д. – М.: Дело, 1999. – 1008 с.
2. Игошин Н.В. Инвестиции: организация управления и финансирование: учебник для вузов / Игошин Н.В. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 2000. – 411с.
3. Келлер Т. Концепции холдинга. Организационные структуры и управление. / Т. Келлер – Обнинск.: ОБН, 1996. – 19 с.
4. Храброва И.А. Корпоративное управление: вопросы интеграции. Аффилированные лица, организационное проектирование, интеграционная динамика. - М.: Издательский Дом «АЛЬПИНА», 2000. - С. 62, 63.
5. Федчук В. Холдинг: еволюція, сутність, поняття / В. Федчук // Господарство право. – 1996. – № 2. – С. 25-32.